

David Fernández, Ariadna Güell, Marta León i Marta Junqué de la Secció de Ciències Socials de l'IEP

LA PARTICIPACIÓ ELECTORAL AL PENEDÈS, UN CAS D'ESTUDI LOCAL

Resum:

En aquest article s'analitza la participació electoral a les comarques de l'Alt Penedès, el Baix Penedès i el Garraf. En concret s'analitza l'efecte del canvi poblacional sobre aquesta, a partir de les teories del capital social i el votant diferencial, en base a dades quantitatives sobre les que s'aplica un model de regressió lineal amb el propòsit de posar a prova la validesa d'aquestes teories en el cas penedesenc.

Paraules clau:

Participació electoral, capital social, votant diferencial, Penedès

INTRODUCCIÓ¹

L'estudi de la participació electoral, com a fenomen polític, s'ha centrat els últims temps en l'anàlisi i cerca de solucions a l'anomenada *desafecció política*. Dins d'aquesta línia de recerca, el nostre estudi pretendrà explicar aquest fenomen a partir del creixement demogràfic sofert pels municipis penedesencs, emprant per aquest propòsit la tesi del capital social (Coleman, 1990; Putnam, 1993, 2000), així com la hipòtesi del "votant diferencial", presentada per Clara Riba (2000). S'inclou dins l'anàlisi les convocatòries d'eleccions realitzades abans de 2010: les eleccions Generals (des de 1977 fins al 2007), al Parlament de Catalunya (des de 1980 a 2006) i Municipals (des de 1979 fins al 2007). S'ha cregut convenient analitzar l'aspecte demogràfic, degut, d'una banda, a la importància d'aquest procés social en les comarques penedesenques; i de l'altra, perquè els factors de caire "local" o "territorial" no han sigut gaire considerats en la literatura sobre participació política.

1. MARC TEÒRIC

La participació electoral com a objecte d'anàlisi de les ciències socials

La participació electoral és una de les branques del que es coneix com a participació política, la qual es defineix com qualsevol acció de la ciutadania destinada a canviar o a modificar el procés polític i a influir en els seus resultats (Torcal, Montero i Teorell (2006: 41)). En l'àmbit acadèmic existeixen diverses formes per agrupar les dimensions de la participació política. Tanmateix, degut a la naturalesa del nostre estudi, nosaltres ens basarem en un classificació simple de la participació

¹ Agraïm a Anna Cuixart (Universitat Pompeu Fabra -UPF-), Clara Riba (UPF), Jorge Rodríguez (UPF) i Joan Font (Instituto de Estudios Sociales Avanzados, -IESA-) la seva col·laboració en el procés de concepció de l'estudi. Sense ells, no hauria estat possible partir d'un marc teòric fort per a desenvolupar les nostres hipòtesis; com tampoc hauriem pogut avançar amb els problemes metodològics que implica l'anàlisi multivariant. Agraïm també el suport de l'Institut d'Estudis Penedesencs (IEP) en el procés de recerca. Cal remarcar que les persones citades no són responsables dels anàlisis i interpretacions presentades; i qualsevol responsabilitat cau sobre els seus autors.

política, partint del treball de Verba i Nie (1972). Així doncs, assumirem que, a *grosso modo*, la participació política es pot dividir en dues gran branques: la electoral, que engloba aquella que té veure amb votar, assistir a mítings, col·laborar en una campanya...; i la no electoral. En aquest estudi operacionalitzarem la primera variable reduint-la al fenomen de votar.

Pel què fa als factors explicatius de la participació electoral, la literatura n'ha subratllat diversos. En aquest estudi, s'ha optat per prendre la conceptualització d'Anduiza i Bosch (2004) que classifiquen aquest conjunt de factors en 4 categories: 1) recursos individuals i característiques socioeconòmiques, 2) les actituds i els valors polítics, 3) recursos socials i 4) el context institucional i polític.

En referència al nostre anàlisi, ens centrarem en aquells factors que es relacionen directament amb el territori i que poden marcar una diferència en el comportament electoral. En aquest context, considerem que els factors més adequats són: els recursos de grup i mobilització i el context polític i institucional, degut a l'existència d'un vot diferencial dependent del tipus d'elecció.

Les actituds i els valors polítics inclouen aquelles orientacions o predisposicions estables, assimilades per l'individu i que incideixen de manera directa en el comportament polític. Anduiza i Bosch (2004) afirmen que a major grau d'implicació en la política, politització i satisfacció amb la política, major possibilitat de participar electoralment.

Els recursos de grup i mobilització és la que Robert Putnam anomena capital social (1993, 2000). El context social, és a dir, les relacions socials i polítiques dels individus o associacions, desenvolupa un paper mobilitzador molt rellevant. Alguns autors consideren, que la participació política és una resposta a estímuls de l'entorn (institucions, organitzacions o persones). En concret, Putnam concep el capital social com "el conjunt de les xarxes i les normes de reciprocitat i confiança fomentades entre els membres de les associacions de la comunitat, gràcies a la seva experiència en la interacció i la cooperació social" (Boix i Posner, 2000: 160). Aquesta confiança és el que permet superar els dilemes d'acció col·lectiva que es plantegen a la vida política. Aquest concepte, lliga amb el territori, ja que el capital social es concep dins una comunitat concreta en la que s'estableixen aquests vincles i que a nivell polític coincideix amb el territori d'influència de les eleccions. Tot i que l'anàlisi empíric de Putnam es basa en la participació en associacions, el seu concepte engloba una idea més ampla de relacions de confiança, basant-se en el concepte de les xarxes socials.

La relació entre la participació electoral, el territori i el tipus d'elecció.

Tal i com diversos estudis han demostrat, la grandària i les característiques del municipi són factors claus per explicar la participació electoral. Font (1992 i 1995) demostra com a Espanya existeix una relació inversa entre la grandària del municipi i el nivell de participació electoral, sobretot a partir dels anys 80. Un estudi més recent, plantejat dins de la mateix corrent, és el realitzat per Pallarés, Fraile i Riba (2007) que parteix de la hipòtesi que les decisions polítiques reflecteixen les característiques socials dels ciutadans. L'objectiu de l'estudi és analitzar l'efecte de variables sociològiques "clàssiques" però juntament amb aquestes, també s'inclou la grandària de l'hàbitat i s'observa com és una variable d'influència en el vot.

La diferència de participació entre les eleccions estatals i les autonòmiques a Catalunya és una de les qüestions més estudiada a la literatura espanyola, i Anduiza i Bosch (2004) l'expliquen amb la teoria del "vot diferencial". Els catalans voten de mitjana un 73% a les eleccions estatals, mentre ho fan en un 60% a les autonòmiques, una diferència que es manté al 13%, i que no es repeteix en d'altres Comunitats Autònomes. La teoria ofereix dues explicacions. La primera té en compte les característiques dels electors de les comarques litorals, urbanes i cinturons industrials,

més interessats en el debat d'eix esquerra-dreta (eix ideològic) i no tant en la clivella centre-perifèria (relacions territorials). La segona es centra en la debilitat històrica de l'oposició política per competir amb el partit de govern a nivell autonòmic a Catalunya. En aquesta línia, Riba (2000) demostra que existeix un electorat molt abstencionista en les eleccions autonòmiques i poc abstencionista a les eleccions generals; diferència major que la que observa entre eleccions municipals i generals. Un dels nostres objectius, en aquest sentit, és veure si en el cas penedesenc es pot observar també la presència del votant diferencial. Aquest fenomen, segons Riba, es deuria a la baixa vinculació del votant vingut d'altres regions espanyoles.

En una direcció similar, Boix i Riba (2000) mostren que el nivell de participació a les eleccions generals depèn en gran part dels factors estrictament polítics, ara bé, altres variables de caràcter més sociològic, com poden ser el nivell d'associacionisme i el capital social resulten importants per explicar la variació en la participació electoral.

D'aquests estudis es pot concloure que, tot i que el territori no és l'únic ni el més important factor per explicar el comportament electoral dels seus habitants, sí que hi té una influència.

2. HIPÒTESIS

La hipòtesi principal d'aquesta recerca relaciona el grau de participació electoral amb el grau de creixement demogràfic de cada municipi i comarca estudiada.

Aquesta hipòtesi es fonamenta en la teoria del capital social, esmentada anteriorment, i en concret, amb el pes de les xarxes socials a l'hora de fomentar la inclusió individual amb la comunitat local, i per extensió, la seva participació amb les activitats comunitàries, com poden ser les eleccions locals (Coleman, 1990; Putnam, 1993, 2000).

La base de la nostra hipòtesi (H1) són les possibles conseqüències de l'existència de xarxes socials segregades en una mateixa comunitat, que Putnam comenta, i que poden generar un efecte negatiu en el funcionament de la democràcia del territori. En aquest sentit, es postula que un augment del creixement demogràfic, ha fet canviar la configuració de xarxes socials, segregant entre aquells que ja les formaven i els nous; o fins i tot disminuint massa la intensitat de les xarxes existents com perquè aquestes afavoreixin la participació política. Així doncs, s'espera que en aquells municipis on el creixement demogràfic ha sigut més fort, la participació electoral hagi disminuït comparativament més que allà on el fenomen ha tingut menys incidència.

Una segona hipòtesi (H2), introduirà el votant diferencial com a factor explicatiu dels canvis en la participació electoral. Si suposem que bona part del creixement del cens electoral dels municipis es deu a l'arribada de la ciutadania provinent de la resta de l'Estat Espanyol, la seva presència als municipis tendria a fer decreixer la participació electoral de les eleccions autonòmiques.

3. METODOLOGIA: BASE DE DADES, TÈCNiques I VARIABLES D'INTERÈS

Per tal d'assolir els objectius d'aquest estudi, emprarem mètodes de recerca quantitativa i les variables emprades es construiran a partir de la informació que l'Idescat ofereix.

Tècnica d'anàlisi i variables emprades

S'ha dividit l'anàlisi en dues etapes. La primera, de caràcter exploratori, descriu els canvis en la població i la participació electoral. La segona, centrada en l'anàlisi multivariant, posa a prova

les hipòtesis plantejades prèviament, emprant per aquest propòsit OLS (*Ordinary-Least Square*) regressions. D'acord amb les hipòtesis de l'estudi s'han generat dos models per a cada tipus d'elecció (municipal, autonòmica i general) (veure apartat 5, per a més detall).

El primer model, destinat a testar la hipòtesi 1, empra com a variable independent el creixement de la població. El model complet (tots els controls inclosos), és aquest:

$$Y_{\text{participació}} = \beta_0 \text{constant} + \beta_1 \text{Canvi població} + \beta_2 \text{Elecció (anys)} + \beta_3 \text{Canvi població} * \text{Elecció (anys)} + \beta_4 \text{Control_grandària municipi} + \beta_5 \text{Control_sexe} + \beta_6 \text{Control_edats} + \beta_7 \text{Control_estudis} + \beta_8 \text{Control_comarques} + \varepsilon_i$$

On la variable independent (β_1) és el canvi de la població a cada municipi, entre el primer any considerat i l'any de cada elecció posterior, mesurat en nombres absoluts. β_2 inclou controls per a l'any d'elecció. β_3 inclou la interacció entre aquests controls i el creixement de la població. β_4 inclou una sèrie de controls per grandària del municipi a l'any d'inici de la mostra que permeten observar l'efecte del creixement poblacional per la grandària de partida del municipi. La resta de controls es corresponen a característiques sociodemogràfiques del municipi (ressenyades sota cada variable), a més d'un control per la comarca on pertany la població.

El segon model, destinat a testar la hipòtesi 2, empra com variable independent la proporció de residents al municipi, nascuts a una altra Comunitat Autònoma. El model complet (amb tots els controls inclosos), és el següent:

$$Y_{\text{participació}} = \beta_0 \text{constant} + \beta_1 \text{foracatalunya} + \beta_2 \text{Elecció (anys)} + \beta_3 \text{foracatalunya} * \text{Elecció (anys)} + \beta_4 \text{Control_grandària municipi} + \beta_5 \text{Control_sexe} + \beta_6 \text{Control_edats} + \beta_7 \text{Control_estudis} + \beta_8 \text{Control_comarques} + \varepsilon_i$$

On la variable independent (β_1) és la proporció (calculada com a percentatge) d'individus que viuen al municipi, i varen néixer a una altra Comunitat Autònoma de l'Estat Espanyol². Altre cop, acompanyem aquesta variable explicativa dels controls emprats en el primer model.

4. EVOLUCIÓ DE LES PRINCIPALS VARIABLES

En aquest apartat presentem l'evolució històrica de les principals variables d'interès per al conjunt del període democràtic, incloent dades entre 1978 i 2008.

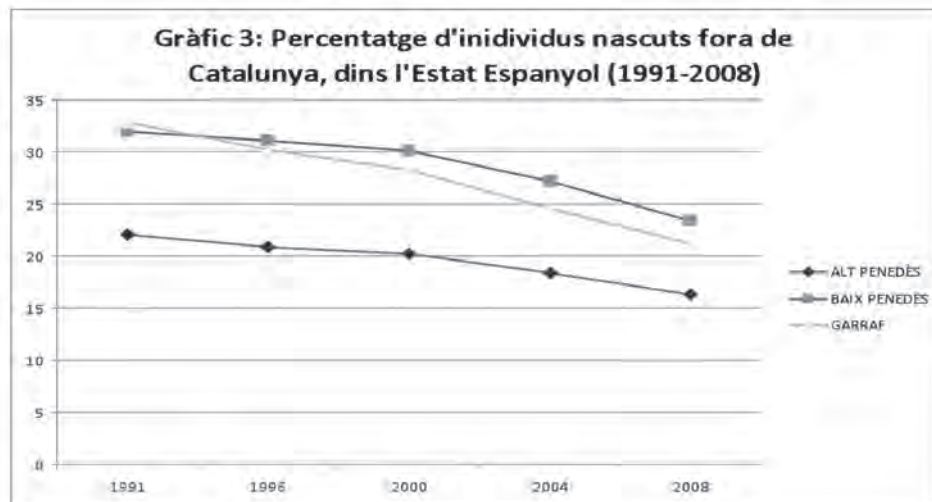
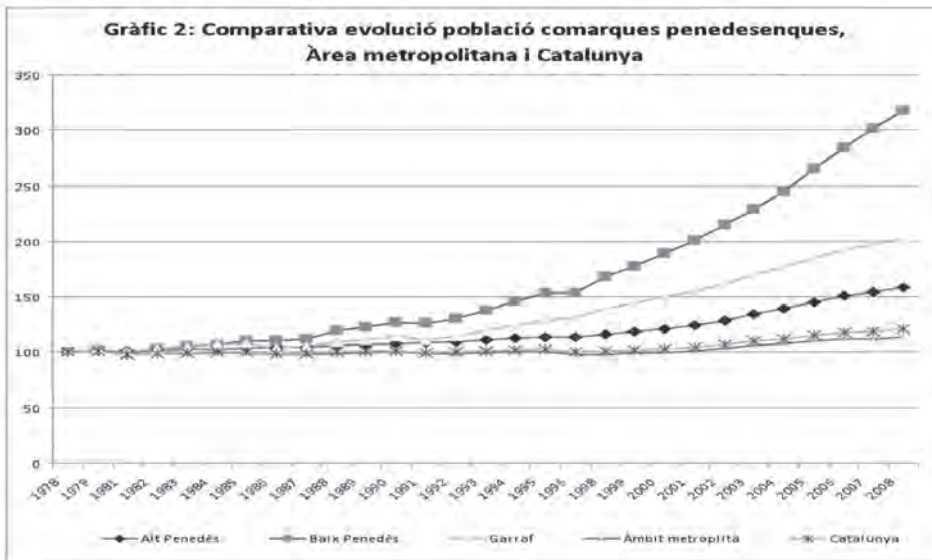
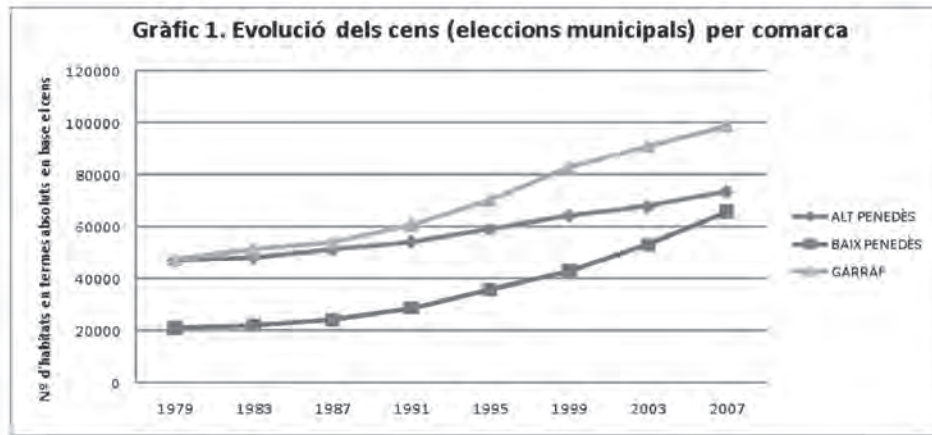
Indicadors de població

El gràfic 1 ens mostra l'evolució del cens municipal de les quatre comarques penedesenques. Es pot observar que en nombres absoluts, aquestes comarques han patit un augment important de població des de 1979 fins al 2007, essent el Garraf la comarca més poblada i el Baix Penedès, tot i el seu gran creixement, la menys poblada.

El gràfic 2 ens mostra el creixement relatiu de cada comarca, respecte al padró de 1978. A tall de comparació, també s'ha inclòs l'indicador corresponent per a l'Àrea Metropolitana i per Catalunya.

Si comparem l'evolució de la població d'aquests territoris, podem observar que el Garraf i Baix Penedès sobresurten per tenir un creixement relatiu molt superior, per sobre del 300% i del

2 Aquest indicador exclou, per tant, tots aquells individus que puguin entrar dins de la "immigració internacional", siguin aquests persones amb o sense la ciutadania espanyola. Aquest indicador planteja importants avantatges, a l'hora de testar la segona hipòtesi: sabem la proporció d'individus que viuen a un municipi en un any determinat, i que varen néixer a un altre territori de l'Estat Espanyol.

200% respectivament. En canvi, la comarca de l'Alt Penedès ha tingut un creixement relativament similar, encara que és quelcom superior, al de l'Àrea Metropolitana i de Catalunya.

El gràfic 3 ens mostra el percentatge d'individus nascuts fora de Catalunya, que viuen a cada una de les comarques penedesenques. Malauradament, només disposem d'informació corresponent al període 1991-2008, el que ens obliga a ser cautelosos en la interpretació de les dades.

Podem observar d'una banda, el descens en la proporció de penedesencs nascuts fora de Catalunya. Tal descens és fàcilment explicable, si tenim en compte que bona part de les migracions del sud al nord de l'Estat Espanyol finalitzaren amb l'arribada de la democràcia; i que la immigració internacional ha pres el relleu dels moviments interiors. De l'altre, l'existència del Garraf i el Baix Penedès com a comarques de major concentració de potencials "votants diferencials". En aquest punt, és remarcable l'existència d'una diferencial d'entre 5 i 10 punts percentuals entre cada comarca, la qual s'ha d'entendre com a part del patró de població costanera catalana.

Indicadors sobre la participació electoral

El gràfic 4 mostra la participació a les eleccions municipals per a cada comarca. Aquest gràfic permet veure que existeix un descens important en la participació en les eleccions municipals al Garraf (al 1979, la participació mitjana era del 71,4%; i al 2007 aquesta participació s'ha reduït fins arribar al 53,1%). Al Baix Penedès la tendència és a la baixa, si bé no és tan pronunciada com en el cas del Garraf. Finalment, l'Alt Penedès presenta una evolució més o menys constant al llarg de les convocatòries, si bé amb variacions substancials pels anys 1995 i 2003.

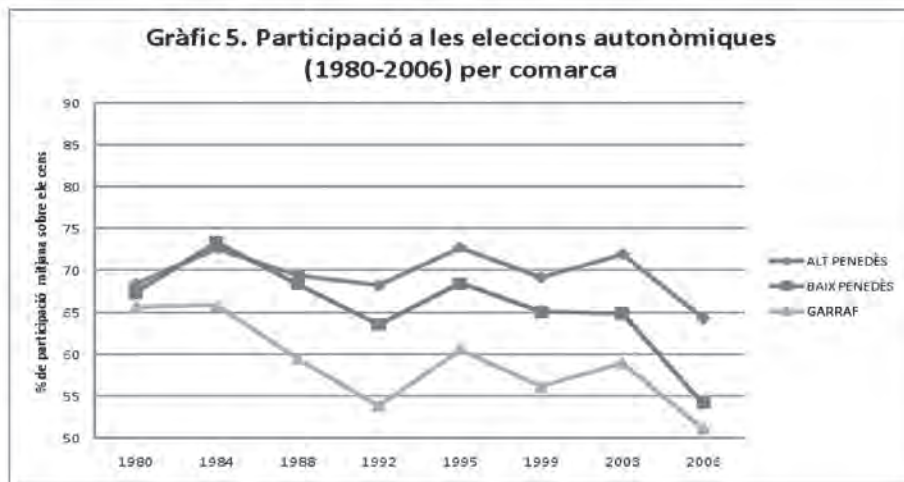
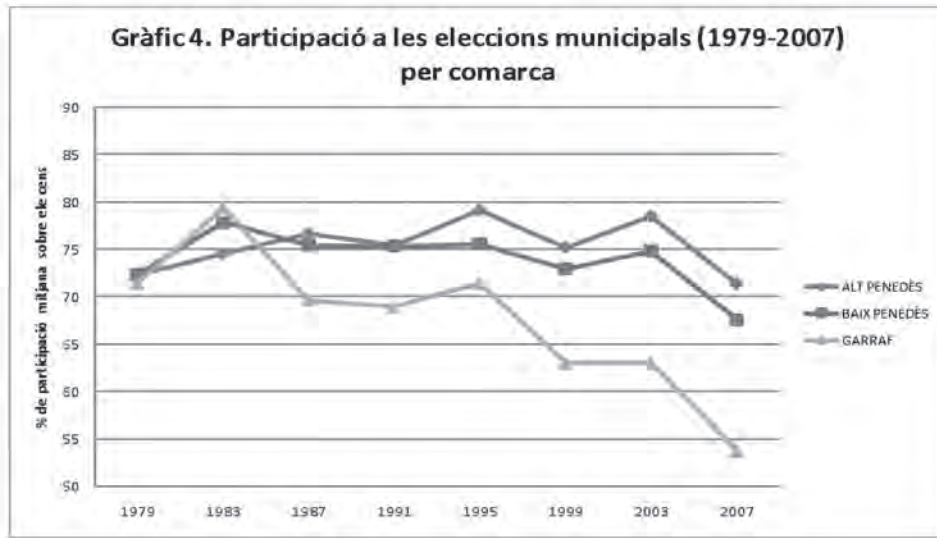
El gràfic 5 ens mostra la participació de les eleccions autonòmiques, diferenciant per les quatre comarques penedesenques. En aquest gràfic s'observa un descens general de la participació, especialment a les comarques del Garraf i el Baix Penedès, on podem observar com els nivells de participació decreixen del 65% al 55% a l'any 2006. Paral·lelament, s'observa que aquestes eleccions són considerades de "segon ordre", ja que la participació mitjana de les quatre comarques és inferior als altres dos tipus d'eleccions (generals i municipals). Aquesta pauta és comuna a la resta de Catalunya (Anduiza i Bosch, 2004).

Finalment, el gràfic 6 mostra la participació a les eleccions generals per a cada comarca. El gràfic permet observar que existeix una tendència homogènia en la participació a totes les comarques, fluctuant al voltant del 75%. Aquests nivells de participació, i l'evolució homogènia de les comarques, indiquen dues característiques interessants de les eleccions generals. D'una banda, es tracta d'eleccions de primer ordre i, per altre banda, les variacions en la participació electoral presenten un patró amb forts canvis a curt termini, probablement causat per factors com la competència interpartidista, la possibilitat, o no, de canvi de govern, o l'estat de l'economia (Anduiza i Bosch, 2004).

Així doncs, podem observar dos patrons diferenciats pel què fa a la població que distingeixen entre les comarques del Garraf i el Baix Penedès i la comarca de l'Alt Penedès. Finalment, destacar el canvi de comportament en les considerades eleccions de primer ordre (eleccions generals), que recolza la tesis del votant diferencial.

5. ANÀLISI MULTIVARIANT

En aquest apartat, presentem els resultats dels dos models especificats anteriorment, per a cada tipus d'elecció.

Eleccions municipals

Respecte el model 1 i 2 podem dir que si bé els resultats han d'ésser interpretats amb cautela, apunten cap al creixement poblacional, i la consegüent pèrdua de força de les xarxes socials pre-existents al municipi, com un factor rellevant a l'hora d'explicar el descens de la participació en les eleccions municipals. Tal resultat s'ha d'interpretar en el context municipal, on la difusió d'informació sobre l'acció de govern local, els candidats de les diferents formacions polítiques... és altament depenent del capital social de la població, al contrari que altres convocatòries on els mitjans de comunicació de masses prenen un paper més rellevant. Al mateix temps, el fenomen del votant diferencial sembla afectar negativament la participació a les eleccions municipals, però el fet que l'efecte d'aquesta variable passi a ser significatiu només per als coeficients d'interacció amb les últimes convocatòries d'elecció indica l'existència d'un descens en la participació electoral del votant diferencial, el qual, bé es podria derivar d'una tendència "estructural" a participar cada cop menys en la vida política local; o bé a factors conjunturals, derivats de la política catalana (els quals, per desgràcia, no podem estudiar aquí).

Eleccions autonòmiques

Seguint la metodologia explicada en el cas anterior, analitzem a continuació els resultats per les eleccions autonòmiques. D'acord amb la primera hipòtesi, hauríem d'esperar una certa influència del creixement poblacional en la participació a les eleccions autonòmiques, si bé esperem que la presència de "votants diferencials" sigui el factor més determinant a l'hora d'explicar el descens de la participació electoral.

Els resultats del primer model confirmen les nostres expectatives de forma notable. D'una banda, el creixement poblacional té un efecte negatiu sobre la participació, i és robust a la introducció de nous controls. De l'altre, l'efecte estimat d'aquesta variable, mantenint la resta de variables constants, és clarament inferior a aquell observat per a les eleccions municipals. Quan analitzem els controls del model final, observem un manteniment general dels efectes observats en el model de regressió per a les eleccions municipals. No obstant, cal destacar algunes diferències substancials. En primer lloc, els municipis considerats "petits" en origen presenten una diferència en el percentatge de vot estimat similar a la dels municipis més grans, controlant per la resta de factors. En segon lloc, les comarques del Baix Penedès i el Garraf presenten diferències significatives en quant al vot a les eleccions autonòmiques, respecte l'Alt Penedès.

Pel què fa al segon model, esperem que l'efecte del votant diferencial per a les eleccions autonòmiques sigui especialment important. Els resultats del model segueixen la direcció esperada, de tal manera que l'indicador emprat per mesurar l'efecte derivat del votant diferencial és altament significatiu (nivell del 1%). A més a més, els efectes d'interacció apunten cap a un reforçament de la relació negativa entre la presència del votant diferencial i la participació electoral, per a les últimes convocatòries. Pel que fa als controls de grandària original de la població, comarca i factors socio-demogràfics, aquests apunten cap a la mateixa direcció que els models per a les eleccions locals, si bé l'efecte de la grandària "en origen" de la població és invers a l'esperat (més negatiu en municipis petits, menys negatiu en municipis grans).

Quan apliquem el model complert, observem que l'efecte marginal derivat del votant diferencial es troba entre els més importants del model, de manera que el creixement en una desviació estàndard d'aquesta variable condueix a un descens en 0,41 desviacions estàndard en la participació electoral.